

Ugron Zsolna *Úrilányok Erdélyben* című regényét Makkai a *chick lit*, a szingliregény példajaként elemzi, azonosítva az íróő „királykisasszonyos, báli ruhás marketingstratégiáját” (163.), egyfajta „Erdély-eszképizmust” (167.), valamint a „rózsaszín” Erdély-mítoszt (169.). Ahogyan Tompa Andrea regényében a terek befolyásolják a szereplők viselkedését, itt is arra figyel fel Makkai, hogyan alakul át a szereplők életének ritmusa a különböző terekbe lépve.

A negyedik részben Makkai Júlia Anna megfogalmazza következtetéseit, és felhívja a figyelmet arra is, hogy a regényekben ábrázolt időszakokra társadalmi átalakulás, történelmi korszakváltás jellemző (189.), ami különösen érdekessé teheti a

szövegeket. Emellett rámutat arra, hogy a könyvek „skálászerűen” viszonyulnak az archaikus Erdély-képhez (195.), vagyis eltérő mértékben haladják meg az említett sztereotípiákat.

Makkai Júlia Anna munkája nagyszerű kézikönyv, tudomány népszerűsítő anyag, ami a szakirodalmi forrásokat, a kommunikációtudomány, marketing, kultúratudomány, antropológia fogalmait közelebb hozza a nem kutatással foglalkozó olvasókhoz is. A kötet szerkezete logikus, könnyen követhető, emellett a kíváncsi olvasóknak könyvajánlóként is szolgálhat.

András Orsolya

Magyar krimi nemzetközi kontextusban

*Kálai Sándor: Irodalom és médiakultúra,
Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kvár 2019. 222 old.*

Kálai Sándor legújabb kötete a tömegkultúra, populáris irodalom, médium, paratextusok, média- és sajtótörténet, paradigmaváltás kulcsfogalmi köré szerveződik, számos szakirodalmi és szépirodalmi referenciapontra támaszkodva körvonalazza az irodalom és médiakultúra függőségi viszonyát. Már kötetének lelegelejn meghatározó gondolatot vezet be, ami végigkíséri a kötet egészét, miszerint a 19. századi európai kultúra már a tömegmédiák kultúrája. Vagyis a művészet, jelen esetben hangsúlyosan az irodalom már nem a tömegmédiáktól függetlenül születik és értelmeződik, hanem éppen, hogy annak függvényében. Az irodalmat „nem a médiarendszertől függetlenül, hanem abban, annak függvényében” látja alakulni. Kálai az irodalom és médiakultúra viszonyát boncolgatja, több szempontból közelít, és ezzel egy időben az irodalomtörténetírás lehetséges paradigmaváltásaira is alternatívát ad.

Ahogy bevezetőjében mondja, a (média)kulturális logikában az irodalom egy kommunikációs rendszer, amely ha nem is a legfontosabb, de a társadalmi kommunikációs rendszerek közül az egyik leginkább kidolgozott forma. Ebben az összefüggésben az irodalomtörténetírás még mindig túl szövegcentrikus, nem fordít elég figyelmet azokra a folyamatokra, amelyek a médiumok természetéből következnek, a hordozók közvetítésére, az elérhetőség és terjesztés feltételeire, az olvasási szokásokat alakító kultúrtörténetre.

A szerző kortárs médiaszociológiai állásponthoz (melyet Edgar Morin nyomán olyan kutatók képviselnek, mint Éric Maigret és Éric Macé) csatlakozva képes megbolygatni saját tömegkultúra-fogalmunkat, és segít újradefiniálni azt. Érvéle szerint ez a kulturális logika „az első olyan, amelyet nem képes teljesen felügyelni és ellenőrizni a kulturális elit – azért (is) érdemel figyelmet, mert nagyon gyorsan és érzékenyen képes reagálni egy adott társadalom

változásaira, s egyúttal képes változásokat is generálni. [...] A tömegmédiák (s ennek megfelelően a populáris irodalmi műfajok is) a nyilvánosság színtereként és egyúttal annak egyik aktoraként is funkcionálnak.”

Kálai a krimi műfaját lassanként építi bele a kötetbe, a második rész (*Városi rejtelmek*) Nagy Ignác portréjával kezdődik, amelyen keresztül bevezeti a nyelvi deterritorizáció/reterritorizáció jelenségét, azaz azt, ahogyan a helyi (német) nyelvet elhagyva lehetőséget kap arra, hogy a magyar nyelv által, „az újság- és regényírásán keresztül rácsodálkozzon a magyar kultúrára”. Ez vezet oda, hogy a városi irodalom egyik első nagy képviselője legyen, elindul egy új folyamat, Kálai szavaival élve „a magyar nyelv egy új esztétika, a reprezentáció esztétikájának médiuma lesz, melynek mechanizmusa így írható le: látni, osztályozni, elmesélni, nyilvánossá tenni”. Nagy Ignác *Magyar titkok* című regényének elemzésével rámutat arra, hogy habár általánosan elfogadott kijelentés, hogy a magyar irodalom egyes korszakaira jellemző, hogy a nyugat-európai tendenciákhoz képest le van maradva, mégis ebben az esetben megfigyelhető egy roppant gyors reakció Eugène Sue *Párizs rejtelmei* című regényére, ugyanis annak megjelenése után két évvel máris publikálja az adaptációját. A szöveg kapcsán Kálai két komponensre, a regényességre és az életképek vizsgálatára fektet hangsúlyt, e két fontos téma kapcsán pedig lassan olvastatja bele a magyar krimi elemzésébe a könyvét forgatót.

A fogalommagyarázat és a következetesen felépített elemzés egyrészt könnyen befogadhatóvá teszi a kötetet, másrészt pedig a fontosabb és nagyobb témákhoz fűzött kommentárszerű magyarázatokkal árnyalt és széles körű látképet mutat. Például a krimi műfajának körbehárolása, vagy egyáltalán ezen sajtótermékként való megjelenése mellett olyan konkrét, a nyelvhasználatot és társadalmi mechanizmusokat érintő kérdéseket is tárgyal, amik igazán keretbe foglalják az amúgy keveset tárgyalt témát. Ilyen módon tárgyalja a *Magyar titkok* pozícióját is. Nagy Ignác regénye megragadja azt a helyzetet, amikor a sajtó egyfajta szabályozóvá kezd válni, a nyilvánosság

terepeként kanalizálni kezdi a pletykát. Így a sajtó és maga az irodalom is, egyre fontosabb szerepet kezd játszani a nyilvánosság működésében, azáltal, hogy egyre szélesebb közönségre terjed ki. S időközben, a második rész első fejezetének végére kezd világossá válni, hogy Nagy Ignác regénye hogyan és milyen mértékben válik politikai aktussá, illetve hogy ez a szerzőt hogyan helyezi bele a közvetítő szerepébe.

Kálai könyvéből nehéz kiemelni egy-egy tételmondatot, hiszen minden szövegegység lényegre törő és egyben lassan építkező, ezáltal megszólítva azokat az olvasókat is, akiknek addig idegen lehetett a médiakultúra és irodalom ilyen szintű közös értelmezése. A szakterminuszokat is hasonló módon vezeti be, szerzőként így járul hozzá ahhoz, hogy értő olvasói legyünk.

A magyar krimi történetével a harmadik részben a műfaj intézményesülési feltételeinek szempontjából találkozunk. A szerző szembesít azzal, hogy micsoda hiátusok vannak e kutatási területen, és hogy máig inkább beszélhetünk az intézményesülési dinamizmus hiányáról, mint annak eredményeiről. Nehéz lenne rangos díjakat vagy specifikus rituálékat (fandomesemények) megnevezni, szinte teljes mértékben hiányoznak az ilyen nemű sajátos kulturális gyakorlatok. A intézményesülés problémakörével együtt tárgyalja a brandépítés témakörét, ami (mint más műfajok terén is) a krimi lehetséges sikerének kulcsaként tűnik fel. Ilyen értelemben nem elhanyagolható a szöveggondozás és a paratextusok tudatos megszerkesztése, hiszen ez mindig is meghatározta az olvasói közösség találkozását az adott szöveggel. Emellett más kulturális szereplők is nagy befolyással bírnak: a kritika specializálódhat a populáris kultúra termékeire, a párbeszéd által láthatóságot kölcsönözve neki, és az irodalomtörténet is beemelhet vagy elhalványíthat neveket, sőt egész műfajokat. Az utóbbi tekintetében elég könnyű megállapítani a szakmai közösség hagyományos álláspontját – elenyésző mennyiségű szakirodalmat találhatunk a populáris irodalomra vonatkozóan.

Kálai olyan provokatív, nyitott kérdéseket helyez el a szövegtestben, amelyek túlmutatnak az intézményesülés problematikáján, és az irodalmi jelenségeket

a helyükön, a társadalom kontextusában vizsgálják: „Az agoraként működő nyilvánosság határait az jelöli ki, hogy egy adott társadalom egy adott időben mit és hogyan képes tematizálni. Ennek fényében (és tudva azt, hogy a bűnügyi regény milyen érzékeny társadalmi fokmérő) mit jelez a magyar krimi manapság is tapasztalható relatív hiánya? Vajon azt a következtetést kell levonnunk, hogy egy másik, jóval nagyobb hiánnyal, a magyar nyilvánosság tematizációs hiányával szembesít? Azzal, hogy a magyar társadalom nem (vagy nehezen) tud szembenézni önmaga jelenlegi és múltbéli problémáival?” Ebben az összefüggésben a kultúra és a nyilvánosság a konfliktus, tehát a találkozás legitimációs és diszkvalifikációs folyamatok tere. Napjainkban a krimi műfaja a közösségi traumafeldolgozás eszköze is, kérdésfelvetése az egyéni és kollektív emlékezetre irányul.

Kálai a bűnügyi regény kortárs és huszadik századi irodalmáról a műfaj fontos képviselőire rámutatva beszél, támpontokat kínálva annak, aki beleolvasná magát a magyar krimi világába. A negyedik (*Szerzők és karrieriek*) részben Gúthi Soma, Louis Lucien Rogger álnévű szerzőpáros, Rejtő Jenő és Kondor Vilmos munkásságával foglalkozik, hol emlékezet-, hol kultúrpolitikai, hol médiatörténeti kontextusban vizsgálva a műveket és alkotójukat.

Aczél László és Aigner László közös múltjának felderítése közben Kálai nemcsak szakmai tevékenységüket kutatja, hanem a magyar sajtó történetének izgalmas mozzanataira is képes rámutatni, műfajok és közösségi gyakorlatok felvirágzására, nemzetközi kontextusból nézve a sajtó szakmai megújulására. A Rejtő Jenőről szóló fejezetben a marxista irodalomtörténet és a politikai hatalom emlékezetpolitikáját is vizsgálja a szerző, ennek hatását a recepcióra, illetve látképet nyújt a korabeli könyvkiadásról, fekete-könyvpiacról és az adaptációs kísérletekről. Az utóbbiak (filmek, képregények) közül sok nagyon sikeresen fordította át saját médiumára a szövegek nyújtotta lehetőségeket, ez is elemzés alá kerül.

Kálai kötetének ötödik részét egészében az új irodalomtörténeti paradigma lehetőségeinek szenteli, Maksa Gyula regénye (*Változatok képregényre*) által fűzi tovább a médiakultúra fogalmát, s ezt az egyéb hasonló fogalmak terheltségére hivatkozva teszi. Ezzel előtérbe kerül egy olyan diskurzus, mely a hordozót részesíti előnyben, illetve erősíti ezt a szemléletet, ezen túl figyelemmel kíséri a kulturális gyakorlatok heterogenitását és bonyolult játékát.

A *Recenziók* részben továbbá megjelennek olyan nevek, mint Miklós Ágnes Kata, Hansági Ágnes, Bengi László és Buznikay Géza. Ez utóbbi kapcsán Kálai a zárszóban nemcsak összegez, hanem felvilágosítja a jövődöbéli kutatások egy lehetséges irányát is: „S a szerző a maga alázatos módján a folytatásra biztat akkor, amikor egy szintetikus médiatörténet megírásának lehetőségét veti fel. A recenzens azonban másféle folytatási lehetőséget is lát, amelyhez jó alapot biztosít Buzinkay Géza könyve. Ebben szó van létrehozókról, terjesztőkről, olvasókról, jogi szabályozásról, gazdasági háttérrel, de nincs szó – hiszen eleve nem volt a koncepció része – magukról a szövegekről, ezek periodicitásáról, egymás mellé helyezhetőségükről. Buzinkay Géza könyve jó alap lehet ahhoz, hogy – szintetikus médiatörténet hiányában – a magyar sajtótörténet-írás területén következzen be kulturális fordulat.”

Kálai Sándor alapos kutatói és elemzői munkájának eredménye egy jól strukturált kötet, amely egyrészt alapvető szakterminusokat vezet be, másrészt társadalmi és irodalmi jelenségeket vizsgál; teszi mindezt a magyar krimi történetének szempontjából releváns szépirodalmi elemzéseken és nemzetközi párhuzamokon keresztül. Ennél fogva lehetőséget teremt a témával való ismerkedésre, egyfajta bevezetés a médiakultúra kontextusában értelmezett irodalom szemléletmódjába, ugyanakkor a megedzett elemzőknek az elmélyülés lehetőségét is felajánlja.

Albert Zsófia – Szabó Ivett

Contents

Mónika Dánél: Multilingualism and Locality. Hungarian and Romanian Contact Narratives about 1989	1
Orsolya András: Translating the dictatorship? The search for language and the reflection of writing in Herta Müller's <i>The Land of Green Plums</i> and its Hungarian translation by Lídia Nádori	28
Emese Egyed: A <i>Cid</i> project in 1950s Europe?	48
Tünde Blomqvist: Is There a Swedish-Hungarian Literature, and If Not, in What Form?	65
Laura Bába: The First Finnish Bestseller in Hungarian. Irén N. Sebestyén and <i>The Song of the Blood-Red Flower</i>	79
Fruzsina Kelemen: The Many Roles of Saint Catherine of Alexandria in the Legends of the Debreceni Codex, Érdy Codex and Érsekújvári Codex	95

Workshop

Eszter Benő: "Hosanna be to Thee, Idea!" German Translations of the Hungarian Word "Eszme" ('Idea') Used in the Philosophical Drama <i>The Tragedy of Man</i> by Imre Madách	110
Enikő Szenkovic: Translation Challenges of Franz Hodjak's Novel <i>Ein Koffer voll Sand</i>	121
András Kányádi: Márai and the French Titles – Save in a Different Format?	130
Kinga Papp: Forms of Memory in Dávid and Sámuel Rozsnyai's Almanacs	137

In memoriam

Enikő Bitay: Farewell from a True Discoverer. In memoriam Mátyás Vremir	147
---	-----

Review

Emese Egyed: (In-between) Europe: Related (translation)histories	151
Blanka Barabás: Studies on Multilingualism and Plurilingualism	155
István Tasnádi: Press, Plurilingualism and Literature at the Turn of the 18 th -19 th Century	157
Blanka Péter: Birdwatching in Tibor Déry's Texts	160
Orsolya András: For Curious Readers Only!	163
Zsófia Albert – Ivett Szabó: Hungarian Crime Fiction in an International Context	165

Cuprins

Mónika Dánél: Narațiuni de contact maghiare și românești despre 1989	1
Orsolya András: Traducerea dictaturii? Căutarea limbajului și reflexia scrisului în <i>Animalul inimii</i> de Herta Müller, respectiv în traducerea romanului în limba maghiară de Lídia Nádori.....	28
Emese Egyed: Un proiect <i>Cid</i> în Europa anilor 1950?	48
Tünde Blomqvist: Există o literatură suedeză-maghiară, și dacă nu, în ce formă apare?.....	65
Laura Bába: Primul bestseller finlandez în limba maghiară. Irén N. Sebestyén și <i>Cântec despre invăpăiața floare roșie</i>	79
Fruzsina Kelemen: Rolurile diferite ale Sfintei Ecaterine din Alexandria în legendele Codicelui din Debrețin, Codicelui Érdy și Codicelui din Érsekújvár	95

Atelier

Eszter Benő: „Te preamărim: Ideie!” Variantele lexicale ale cuvântului „eszme” (‘idee’) în traduceri germane ale dramei <i>Tragedia omului</i> de Imre Madách	110
Enikő Szenkovic: Provocările traducerii romanului <i>Ein Koffer voll Sand</i> de Franz Hodjak	121
András Kányádi: Márai și titlurile franceze – salvare în alt format?	130
Kinga Papp: Formele amintirii în calendariile lui Dávid și Sámuel Rozsnyai	137

In memoriam

Enikő Bitay: Rămas-bun de la un cercetător consacrat. In memoriam Vremir Mátyás	147
---	-----

Recenzii

Emese Egyed: Europa (de contact): istorii (de traduceri) conectate	151
Blanka Barabás: Studii despre multilingvism și plurilingvism.....	155
István Tasnádi: Presa, plurilingvismul și literatura la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea	157
Blanka Péter: Observarea păsărilor în textele lui Tibor Déry	160
Orsolya András: Numai pentru cititori curioși!	163
Zsófia Albert – Ivett Szabó: Ficțiunea polițistă maghiară în context internațional.....	165

Tartalom

Dánél Mónika: Többynnyelvűség és lokalitás. Magyar és román érintkező narratívák 1989-ről.....	1
András Orsolya: Lefordítani a diktatúrát? A nyelv keresése és az írás reflexiója Herta Müller <i>Szívjóság</i> [<i>Herztier</i>] című regényében, illetve Nádori Lídia fordításában	28
Egyed Emese: <i>Cid</i> -projektum az 1950-es évek Európájában?	48
Blomqvist Tünde: Létezik-e svédmagyar irodalom? És ha nem, milyen formában?	65
Bába Laura: Az első finn bestseller magyarul. N. Sebastyén Irén és a <i>Dal a tűzpiros virágról</i>	79
Kelemen Fruzsina: Alexandriai Szent Katalin szereplehetőségei a Debreceni, Érdy- és Érsekújvári kódex legendáiban	95

Műhely

Benő Eszter: „Hozsána néked, Eszme!” Az <i>eszme</i> variációi <i>Az ember tragédiája</i> német fordításaiban	110
Szenkovics Enikő: Fordítói kihívások Franz Hodjak <i>Homokkal teli bőrönd</i> című regényében...	121
Kányádi András: Márai francia címfordításai – mentés másként?	130
Papp Kinga: Az emlékezés alakzatai Rozsnyai Dávid és Sámuel kalendáriumában.....	137

In memoriam

Bitay Enikő: Búcsú egy igaz felfedező kutatótól. In memoriam Vremir Mátyás	147
--	-----

Szemle

Egyed Emese: (Köztes-)Európa: összefüggő (fordítás)történetek	151
Barabás Blanka: Tanulmányok soknyelvűségről és többynnyelvűségről	155
Tasnádi István: Sajtó, többynnyelvűség és irodalom kapcsolata a 18–19. század fordulóján.....	157
Péter Blanka: Madárlesen Déry szövegeiben	160
András Orsolya: Csak kíváncsi olvasóknak!	163
Albert Zsófia – Szabó Ivett: Magyar krimi nemzetközi kontextusban	165